

ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСКНОЇ ПОЛІЦІЇ У ВОЛИНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ (1880-1917рр.)

М. М. Яцишин

Розглянуто створення та функціонування сискної поліції у Волинській губернії в 1880–1917 рр. Проаналізовано нормативно-правове та кадрове забезпечення її співробітників.

Ключові слова: *Волинська губернія, Російська імперія, сискна поліція, сискні відділення.*

Дослідження функціонування сискних відділень, їх нормативно-правового і кадрового забезпечення, розшукової (сискної) та слідчої діяльності, а також форм взаємодії з іншими правоохоронними органами має в сучасних умовах не тільки теоретичне, але і практичне значення в засвоєнні історичного досвіду вітчизняного карного розшуку.

Саме в кінці XIX – на початку XX ст. були започатковані правові засади протидії професійній злочинності, розроблені основні форми, тактичні прийоми та методи цієї діяльності, налагоджена система оперативно-криміналістичних обліків, а також розпочався процес запровадження в практику сискної поліції науково-технічних засобів.

Проблеми організації та діяльності сискної поліції розглядалися у працях вітчизняних та зарубіжних істориків, вчених-правників у галузі історії держави й права, криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, адміністративного (поліцейського) права, а також вчених судових медиків та публіцистів. Зокрема, це твори авторів: І. Ю. Андреевського,

М. С. Бокаріуса, Б. П. Бразоля, А. Вейнгардта, Л. А. Відермана, І. П. Генсіора, В. М. Попова, М. В. Рейнгардта, Г. М. Рудого, Н. Сєліванова, В. К. Случевського, І. М. Снігірьова, І. Т. Тарасова, С. М. Трегубова, Б. П. Балусєва, О. І. Бастрикїна, Т. Н. Брєстовської, Е. П. Вєлічутїної, А. Ф. Возного, І. Ф. Крилова, Р. С. Мулукаєва, К. Г. Федорова, Д. І. Шинджикашвілі, О. Н. Ярмиша.

Охорона громадського порядку й боротьба зі злочинністю завжди були пріоритетними напрямками діяльності держави з моменту її виникнення. Здавна існували певні прийоми та засоби розшуку і викриття «обидчиків» (злочинців), які своїми діями завдавали шкоди родичам або «гостям» (іноземцям).

Перша спроба створення в Україні спеціалізованого підрозділу поліції для попередження і розкриття кримінальних злочинів була здійснена в листопаді 1879 р. в Києві. Саме тоді Київський старший поліцеймейстер направив начальнику Південно-Західного краю подання, в якому обґрунтовував необхідність створення у Києві сискної поліції. На той час кількість населення Києва перевищила 135 тис. чоловік і злочинність у місті зростала швидкими темпами. 6 травня 1880 р. Київський губернатор князь О. І. Васильчиков, занепокоєний тенденцією зростання в місті злочинності, звернувся до Київського генерал-губернатора з таємним листом, в якому аргументовано доводив, що «... Київ має потребу в сискній поліції». При цьому він наводив документи щодо структури, штатів, фінансового забезпечення та низки інших питань з організації та функціонування сискної частини. Зокрема, губернатор розраховував залучити до сискної служби благонадійних і досвідчених осіб, які б, незважаючи на складні умови, «... не нарікали б на своє положення, а з енергією і любов'ю ставилися до точного виконання своїх обов'язків» [1, с. 238].

Після низки погоджень, розпорядженням Київського губернатора за № 2754 від 14 червня 1880 р. при міській поліції була створена сискна частина. Перед новим підрозділом ставилися такі завдання: 1) вживання заходів щодо запобігання в Києві вбивств, грабежів, крадіжок, підпалів та інших злочинів; 2) збір оперативної інформації і перевірка доносів; 3) спостереження за особами, що знаходяться під наглядом поліції, а також шахраями і особами, що займаються азартними іграми; 4) розшук осіб, що ухиляються від військової повинності, дезертирів; 5) розшук викраденого і викрадачів та господарів знайдених або втрачених ними речей; 6) розшук у справах політичного характеру тощо [2, с. 32].

Заснування 26 (14) червня 1880 р. при Київській міській поліції сискної частини започаткувало створення спеціалізованих оперативно-розшукових підрозділів системи Міністерства внутрішніх справ на території України.

26 червня 1880 року сискна частина розпочала свою діяльність у складі 17 осіб: завідувача, його помічника, семи агентів і восьми городових, відряджених до сискної частини від поліцейських дільниць міста. З цього часу у Волинській губернії було сформовано відділ сискної поліції, яка займалась контролем за дотриманням закону.

Упродовж 1881 р. чини Волинської сискної поліції розкрили 53 злочини, серед яких вбивство, шахрайство і 50 крадіжок. Крім цього, було виявлено чотири особи, які проживали за підробленими документами, і 100 осіб без паспортів. Усього до судової відповідальності було притягнуто 59 чоловіків і 15 жінок [3].

Говорячи про сискне відділення Волинської губернії, необхідно звернути увагу на його особовий склад. Як відомо, ефективність розшукової діяльності чинів сискної поліції значною мірою залежала від рівня професійної підготовки, морально-етичних та інших індивідуальних якостей сищика. Архівні матеріали свідчать, що ділові якості чиновників і оперативних співробітників (агентів) цього відомства були на низькому рівні. Причиною тому були: невисокі посадові оклади, що породжувало плінність кадрів; відсутність розшукового досвіду в агентів; обмеженість штатів і доручення агентам не властивих їм функцій, що призводило до значної завантаженості службовими справами тощо.

Менше половини співробітників мали початкову та домашню освіту, а більшість оперативного складу (агенти) були малограмотними і мали селянське походження. Середній стаж сискної роботи агентів становив близько 1–5 років, хоча у відділенні були новачки (стаж роботи – до року) і ветерани, які прослужили 7–11 років. Серед сискних чинів були люди, які раніше взагалі не служили на державній службі. Відбір кадрів в сискне відділення носив випадковий характер: серед них були колишні чиновники, звільнені з інших установ, колишні вчителі, писарі, актори, креслярі, прикажчики, слюсарі, пожежники та городові. На керівні посади в сискну поліцію нерідко призначалися співробітники, які за своїми професійними і моральними якостями не відповідали пропонованим вимогам, в результаті чого вони допускали зловживання по службі, підриваючи авторитет поліції в очах громадянського суспільства [3].

Слід зазначити, що в складі оперативних співробітників сисного відділення Волинської губернії існували наступні категорії: а) агенти, які перебували на державній службі, мали чин і отримували платню відповідно до штатного розпису; б) агенти, які служили по вільному найму і отримували встановлену місячну платню; в) агенти по вільному найму, які обслуговували територію приватних установ і утримувалися за рахунок коштів цих установ; г) агенти-аматори, які не отримували платні або отримували її за конкретно розкритий злочин, деякі з них мали посвідчення сисного органу, їх правовий статус відповідав сучасним позаштатним співробітникам карного розшуку, д) таємні агенти (інформатори), які були на оперативному зв'язку в агентів сисного відділення і за окремі розкриті злочини заохочувалися грішми та іншими матеріальними благами.

Серед повітових поліцейських управлінь на території Волинської губернії функціонували: Володимир-Волинське повітове поліцейське управління, Ковельське повітове поліцейське управління, Луцьке повітове поліцейське управління [3].

На жаль, документи, які стосуються проблеми організації сисної частини у Волинській губернії за часів Російської імперії, є малочисельними. На нашу думку, це можна пояснити тим, що криміногенна ситуація на Волині, у порівнянні з іншими регіонами України, завжди залишалась контрольованою царським урядом і не викликала його занепокоєння.

У звіті Волинського губернатора за 1885 рік зафіксовано лише 310 злочинів та проступків проти власності приватних осіб [4]. Не на багато більше корисливих злочинів зафіксовано у 1897 році – всього лише 347 крадіжок приватного майна [5]. Схожа ситуація спостерігалась у 1901 році – 317 крадіжок [6]. Всі ці злочини вчиняли не якісь професійні злочинні групи з багатим кримінальним досвідом, а, переважно, звичайні селяни у віці від 21 до 50 років. Тобто, на Волині не було сталого кримінального середовища, за яким слід було вести приховане оперативне спостереження. Притаманна для нашого краю побутова злочинність не потребувала спеціального оперативного втручання негласних агентів, адже предмет їхньої діяльності, в принципі, був відсутній. Головним завданням сисних наглядачів та сищиків залишалось стеження за кримінальним елементом у великих містах, де відбувалася концентрація закладів з підвищеною криміногенною привабливістю, таких як ринки, харчевні, готелі, лазні, будинки розпусти тощо. А яку картину ми бачимо у Волинській губернії?

За першим загальним переписом населення Російської імперії 1897 року, у найбільшому місті губернії Житомирі мешкало лише 65895 осіб, а у переважній більшості повітових центрів – менше ніж по 20 000 жителів [7]. Таким чином, незначний рівень урбанізації місцевого населення до певної міри мінімізував рівень професійної злочинності та її рецидивні прояви.

Рівень криміналізації суспільства зріс тільки після буржуазної революції 1904–1905 років, та й то лише на нетривалий період. Але статистичні дані у «Памятных книгах Волинской губернии» за 1902–1917 роки про число та рід злочинів відсутні, мабуть, їх тоді засекретили.

Відповіддю уряду на революційне сум'яття суспільства та розгул криміналу в багатьох регіонах держави якраз і стало масове створення сисних відділень при поліцейських управліннях Російської імперії. Проте, відповідно до Закону «Про організацію сисної частини» від 6 липня 1908 року, у Волинській губернії передбачалося створення тільки одного сисного відділення у Житомирі.

Вважаємо, що аналіз безперечних здобутків, суб'єктивних помилок та їх причин є одним із важливих елементів правової свідомості, передумовою пошуку правильних рішень у процесі подолання нинішніх труднощів у сфері протидії злочинності.

Література

1. Водотика С. Г., Пашенко О. Ю. Історія правоохоронних органів Південної України в період існування Запорозької Січі / С. Г. Водотика, О. Ю. Пашенко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. – № 1. – С. 258–259.
2. Погорецкий Н. А. Русская правда о поиске преступников и доказывании их вины / Н. А. Погорецкий // История государства и права. – 2004. – № 3. – С. 30–34.
3. Державний архів Волинської області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn.archives.gov.ua/Publicat/arkhiv_Volyn.pdf
4. ЦДІАК України. – Ф. 442, опис 539, справа 154, арк. 63.
5. Памятная книга Волинской губернии на 1899 год / Издание Волинского губернского статистического комитета. Составлена под редакцией секретаря комитета И. И. Леонтьева. – Житомир, Волинская губернская типография, 1899. – Отд. III. – С. 58-59.
6. Памятная книга Волинской губернии на 1903 год / Издание Волинского губернского статистического комитета. Составлена под редакцией секретаря комитета И. И. Леонтьева. – Житомир, Волинская губернская типография, 1902. – С. 90-91.

7. Первая всеобщая перепись населения Российской губернии 1897 года / Издание центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, под редакцией Н. А. Троицкого, VIII. – Волынская губерния, 1904. – С. 1.

Yatsyshyn M. To the question of search police activity in the Volyn province (1880-1917). *The creation and functioning of the search police in the Volyn province in 1880-1917 is dealt. The normative-legal and personnel support of this police is analyzed.*

Keywords: *Volyn province, the Russian empire, search police, search police departments.*